



<https://ecs.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Endowment & Charity Studies

E-ISSN: 3115-7475

Vol.2, Issue.1, No.3, 2024, pp51-72

Received: 17/09/2023 Accepted: 22/11/2023

Research Paper

Identifying the Level of Participation of Activists of Environmental NGOs with the Approach of Environmental Culture

Sadegh Salehi * 

Professor of Environmental Sociology, Department of Social Sciences, Development and Anthropology, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mazandaran University, Babolsar, Iran.

s.salehi@umz.ac.ir

Parvaneh Shatari

PhD in Sociology, Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

shateri17@gmail.com

Introduction

Environmental problems have created crises in the world, including Iran, and the risk of irreversibility of its consequences has recently increased. Many of these issues stem from increased energy consumption, population growth, and industrialization. To solve environmental issues and create compatibility between development plans and the environment, the participation of all environmental groups is necessary. Among these groups, there are non-governmental organizations, and examining them on the one hand indicates their positive role and function, and on the other hand, shows that they are facing challenges and obstacles. To increase the efficiency of NGOs, it is necessary to recognize these challenges and make the necessary planning to eliminate, reduce, or transform them into new opportunities. To deal with environmental crises, we can focus on participation as one of the important primary tools. Also, the gradual reduction of decentralization by using NGOs to attract people's participation and create social changes in the field of environment shows the efficiency, effectiveness, and value of their performance and takes a step towards environmental development. Considering that environmental NGOs can be a platform for changing environmental behaviors in society; the goal of the researchers in this article is to measure the participation of environmental NGO activists and investigate the impact of environmental culture on the participation of environmental NGO members. Based on this, the main question of the research is what effect did the environmental culture (knowledge, value, attitude, and norms) have on the environmental participation of NGO members and is there a correlation between these variables?

Research Method

A survey research method was used and the data collection technique was an online questionnaire. The statistical population of the research was all the members of the registered environmental NGOs in Tehran, and 376 people were selected as a statistical sample using the relative random sampling method. Data analysis was done using SPSS software. To check the reliability of the questionnaire, Cronbach's alpha coefficients were used, which were acceptable for all variables. Also, the validity of the questionnaire was measured through face validity using the opinion of


*Corresponding Author

Salehi, S., & Shateri, P. (2024). Identifying the level of participation of activists of environmental NGOs with the approach of environmental culture. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 2(1), 51-72. <https://doi.org/10.22108/ecs.2023.139156.1070>

3115-7475 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).



 <https://doi.org/10.22108/ecs.2023.139156.1070>

specialists and experts in the field of study, and the definitions of the concepts and the questionnaire were approved by the judges. The validity of the structure was also measured based on the confirmatory factor analysis test. The value of KMO = 0.789 indicates the ability of the data to apply the factor analysis technique to them, and the significance level of Bartlett's test (0.000) indicates the ability to generalize the factor analysis to the entire population. The factor load also indicates a high correlation between the questions and the factor. The results of this test indicate that the construct validity of the research variables has been confirmed.

Findings

Based on the results of descriptive statistics, 61% of the respondents were male, 39% were female, and their average age was 44 years. About 90% of the respondents reported a bachelor's degree or higher. According to the findings, about 100 percent of the respondents had average and higher personal norms, knowledge, and environmental attitude. In addition, the environmental values of 98.4 percent of respondents were reported to be medium and higher. The environmental norms of more than half of the respondents were at an average level or higher. Also, equivalent to 65.4 percent of the respondents have expressed their collective norms at an average level or higher.

The findings of inferential statistics showed that there is a significant, positive, and direct correlation between the variables of knowledge, attitude, value, individual norms, collective norms, environmental norms, and the total dimensions of environmental culture with environmental participation and that there is no correlation between environmental norms and environmental participation. Multivariate regression analysis was done to predict changes in the dependent variable (environmental participation) by a set of independent variables. According to the regression model, the correlation coefficient of independent research variables to explain participation is equal to 0.58. The proportion of the variance of the participation variable explained by the research variables is 33.7%. That is, 33.7% of the changes in the environmental participation variable are covered by independent variables. The beta coefficient indicates the influence of independent variables on participation. In addition, the research findings indicated a high level of environmental culture among the majority of respondents (97/3). Also, a positive, direct, and significant correlation was reported between environmental culture and the participation of NGO members.

Conclusion

The results of the research showed that NGOs are interested in participation, mostly in environmental protection and symbolic activities. This is due to their greater appearance in society and social impact, and causes more visibility and participation, strengthens the relationship with the local community and mid-level planners, and increases their bargaining power. According to the level of participation in NGOs and planning of members to prevent damage to nature, the results confirm and align with the new ecological paradigm of public sympathy towards other species, action to prevent danger to humans, nature, and participation. Also, because the members of NGOs consider themselves committed to environmental protection and have environmentalist behaviors and participation, there is an alignment with the value-belief-norm theory. The members of NGOs are the basis for changes in environmental behavior in the society. Although their activity and participation are subject to structural and social limitations; they are trying to improve the culture of participation and change in people and influence the construction of society. Finally, it can be said that in the interaction between culture and society, what guides people's behavior and participation, is culture, and by considering cultural dimensions or changes in them, it is possible to change the direction of people's actions and their participation in the direction of sustainable development.

Keywords

Non-governmental organizations, Environmental culture, Knowledge, Attitude, Value.

مقاله پژوهشی

سنجش میزان مشارکت کنشگران سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی با رویکرد فرهنگ محیط‌زیستی

صادق صالحی^{۱*} و پروانه شاطری^۲

۱. استاد جامعه‌شناسی محیط‌زیست، گروه علوم اجتماعی، توسعه و مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی، دانشگاه مازندران، بابل، ایران.

s.salehi@umz.ac.ir

۲. دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

shateri17@gmail.com

چکیده

مشکلات محیط‌زیستی در سطح جهان و از جمله ایران بحران‌هایی را ایجاد کرده است. برای تعدیل این مسائل و ایجاد سازگاری، مشارکت همه گروه‌های محیط‌زیستی ضروری است. با توجه به اینکه سمن‌های محیط‌زیستی می‌توانند بسترساز تغییر در رفتارهای محیط‌زیستی در جامعه باشند، هدف ما در این پژوهش سنجش میزان مشارکت کنشگران سمن‌های محیط‌زیستی با رویکرد فرهنگ محیط‌زیستی است. روش تحقیق، پیمایش و تکنیک گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش، کلیه اعضای سمن‌های محیط‌زیستی ثبت شده شهر تهران بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی نسبی، ۳۷۶ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. برای پایایی پرسشنامه از ضرایب آلفای کرونباخ استفاده شد که برای همه متغیرها پذیرفتنی بوده است. همچنین، اعتبار پرسشنامه از طریق اعتبار صوری با استفاده از نظر متخصصان و صاحب‌نظران در حوزه موضوع مورد مطالعه سنجیده شده و نیز برای اعتبار سازه، از آزمون تحلیل عاملی استفاده شده است. نتایج این آزمون، اعتبار سازه متغیرهای تحقیق را تأیید کرد. یافته‌های پژوهش حاکی از سطح بالای فرهنگ محیط‌زیستی در بین اکثریت پاسخگویان (۹۷/۳) بود. همچنین، بین فرهنگ محیط‌زیستی و مشارکت اعضای سمن‌ها رابطه مثبت، مستقیم و معنی‌داری گزارش شد. افزون بر این، نسبتی از واریانس متغیر مشارکت که متغیرهای پژوهش تبیین کردند، ۳۳/۷ درصد است؛ یعنی ۳۳/۷ درصد از تغییرات متغیر مشارکت محیط‌زیستی با متغیرهای مستقل پوشش داده می‌شود. می‌توان نتیجه گرفت در تعامل بین فرهنگ و جامعه، آنچه هدایت‌گر رفتار و مشارکت است، فرهنگ است و با در نظر گرفتن ابعاد فرهنگی یا تغییر در آنها می‌توان سمت‌وسوی کنش‌های انسان‌ها را نیز تغییر داد و مشارکت آنها را در راستای توسعه پایدار افزون کرد.

واژه‌های کلیدی: سازمان‌های غیردولتی، فرهنگ محیط‌زیستی، دانش، نگرش، ارزش

*نویسنده مسئول

صالحی، ص. و شاطری، پ. (۱۴۰۳). سنجش میزان مشارکت کنشگران سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی با رویکرد فرهنگ محیط‌زیستی.

مطالعات وقف و امور خیریه، ۲(۱)، ۵۱-۷۲. <https://doi.org/10.22108/ecs.2023.139156.1070>



۱- مقدمه

بحران‌های محیط‌زیست در نیمه دوم قرن بیستم به وجود آمد و هر روز ماهیت جهانی بیشتری پیدا می‌کند و خطر برگشت‌ناپذیری پیامدهای آن افزایش می‌یابد. غلبه بر این بحران‌ها و پیامدهای منفی آنها یا پیشگیری از این پیامدها، تنها از طریق تلاش کل تمدن بشری امکان‌پذیر است و توسعه این تلاش‌ها باید جهت‌گیری انسانی و دوستدار محیط‌زیست داشته باشد؛ زیرا پیامدهای یک بحران اکولوژیکی، در مقایسه با پیامدهای هر بحران اقتصادی یا سیاسی، بزرگ‌ترین خطر را به همراه دارد (Apanasyuk et al., 2019) و هیچ دولتی در جهان نمی‌تواند به‌تنهایی با آن کنار بیاید یا از آن جلوگیری کند. بسیاری از این مسائل محیط‌زیستی نشأت گرفته از افزایش مصرف انرژی است. این افزایش مصرف، هم باعث ترس از نابودی ذخایر نفت و منابع دیگر جهان در آینده نزدیک شده است و هم با توجه به اینکه تقریباً ۹۰ درصد از مصرف انرژی از سوخت‌های فسیلی است، مصرف عظیم این سوخت‌ها سبب انواع مختلف آسیب‌های شایان توجه به محیط‌زیست شده است. افزون بر این، اقتصاد و فن‌آوری‌های امروز ما، با توجه به رشد جمعیت و صنعتی شدن، تا حد زیادی به منابع طبیعی تجدیدنپذیر بستگی دارند (Alrikabi., 2014). در چنین شرایطی، چگونه می‌توان به‌طور منطقی از زیستگاه تحت تسلط بشر استفاده کرد تا مکانیسم‌های مؤثری برای تعامل انسان و جامعه با طبیعت، با در نظر گرفتن الزامات حفاظت از طبیعت و بازتولید آن و سازگاری محیط‌زیستی در تمام حوزه‌های زندگی ایجاد شود (Khusainova et al., 2018). صاحب‌نظران معتقدند برای درک و مقابله با مسائل محیط‌زیستی، نه‌تنها دیدگاه توسعه‌گرایانه مبتنی بر راه‌حل‌های علمی و فناورانه، دیگر پاسخگو نیست، این پارادایم توسعه‌گرایانه است که سبب تخریب روابط انسان و محیط‌زیست شده است (Jain, 2012). همچنین، بیشتر محققان بر این مسئله که ریشه همه بحران‌ها و تغییرات محیط‌زیستی فعالیت‌های انسانی هستند، اتفاق نظر دارند و معتقدند برای جلوگیری از تخریب محیط‌زیست، باید بر محدود کردن فعالیت‌های انسانی تمرکز شود (Huimin, 2013)؛ از این رو، در شرایط بحرانی، سازگاری و حمایت از شکل‌گیری فرهنگ محیط‌زیستی که مستلزم شکل‌گیری جهت‌گیری فرد به سمت سبک زندگی سالم، توسعه توانایی فرد برای تعیین سرنوشت خود است، مهم است (YuS, 2013). این فرهنگ فرد است که مشخص‌کننده ویژگی‌های تعامل انسان و طبیعت و پیامدهای این تعامل خواهد بود. فرهنگ مدرن که مشخصه آن فقر معنوی، خودخواهی، بیگانگی انسان از طبیعت و سایر افراد است، بشریت را به مرز بحران جهانی محیط‌زیستی رساند؛ با این حال، همین فرهنگ به‌عنوان پدیده‌ای است که به فرد اجازه می‌دهد جوهره انسان‌گرایانه خود را حفظ کند، تا رابطه بین انسان و طبیعت را هماهنگ کند؛ چنین فرهنگی، فرهنگ محیط‌زیستی نامیده می‌شود. فرآیند شکل‌گیری فرهنگ محیط‌زیستی به‌عنوان یک فرآیند آموزش مبتنی بر استانداردهای اخلاقی و نگرش سازگار با محیط‌زیست، فرآیند شکل‌گیری احساس زیبایی‌شناختی و عشق به طبیعت شناخته می‌شود. بدون شکل‌گیری این فرهنگ، تشکیل جامعه‌ای با مسئولیت‌پذیری بالا براساس مفاهیم نوین توسعه پایدار، امکان‌پذیر نیست (Apanasyuk et al., 2019)؛ زیرا ارزش‌ها و نگرش‌های محیطی با رفتار طرفدار/سازگارانه محیط‌زیست مرتبط‌اند. دانش و درک نیز مؤلفه پذیرفته‌شده ارزش و نگرش محیط‌زیستی هستند. مطالعات حاکی از اثرگذاری مثبت ارزش‌ها و نگرش‌ها بر رفتار محیط‌زیستی هستند؛ با این حال، رابطه بین ارزش‌ها و نگرش‌ها با رفتار طرفدار محیط‌زیست یک واقعیت پذیرفته‌شده جهانی نیست. قدرت این رابطه از کم تا متوسط متغیر است (Regmi et al., 2019).

تلقی ما از جهان خارج و پدیده‌ها و نظایر آن و همچنین، هنجارها و رابطه ما با محیط اجتماعی، نشأت گرفته از عقاید و نظام ارزشی است؛ از این رو، بررسی نقش فرهنگ محیط‌زیستی اهمیت می‌یابد؛ زیرا به نظر می‌رسد ارزش‌ها و نگرش‌ها می‌توانند منجر به رفتار طرفدار محیط‌زیست و مشارکت شوند.

بررسی نقش و کارکرد تشکل‌های مردم‌نهاد در اجتماعات مختلف و ارتباط آنها با حکمروایی شهری نشان می‌دهد سمن‌ها دارای نقش و کارکرد مثبت (و بعضاً منحصر به فرد هستند) و نیز با چالش‌ها و موانعی روبه‌رو هستند که برای افزایش کارایی سمن‌ها لازم است این چالش‌ها شناخته شوند و برنامه‌ریزی لازم برای حذف یا تقلیل آنها انجام شود یا در صورت امکان، این چالش‌ها به فرصت‌های جدید و تازه تبدیل شوند.

مهم‌ترین هدف، ایجاد و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد غیردولتی، افزایش ظرفیت نظام اجتماعی از طریق ایجاد شرایط مساعد برای بارورشدن توانمندی‌های بالقوه است. به عبارت دقیق‌تر، ضرورت ایجاد و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد را می‌توان در تحقق اهدافی چون:

- کوچک‌سازی دولت؛
- توانمندسازی مردم و افزایش سرمایه اجتماعی؛
- کارآمدسازی نظام اقتصادی؛
- بهینه‌سازی فرآیند برنامه‌ریزی؛
- عملیاتی‌تر سازی برنامه‌ها و مقابله با آسیب‌ها

دانست. همچنین، نهادهای اجتماعی به‌ویژه نهادهایی که به‌صورت خودجوش از بطن و متن جامعه رویش پیدا می‌کنند، آثار ماندگاری را در ساخت جامعه بر جا می‌گذارند. این نهادها بعد از پیدایش خود، مناسبات و شکل ساختاری جوامع را تحت تأثیر قرار می‌دهند و حاکمان سیاسی را به‌عنوان تدبیرکنندگان امور جامعه، ملزم به ایجاد تدابیری برای حذف، پذیرش، تعدیل، سازگاری و ... می‌سازند (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، ۱۴۰۲: ۵۸-۵۷). این ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها درباره همه سمن‌ها از جمله سمن‌های محیط‌زیستی صادق است.

در ایران، سمن‌ها نسبتاً نوپا هستند و مراحل ابتدایی رشد و بلوغ خود را طی می‌کنند. با وجود این، در آیین‌نامه‌ها و قوانین کشور اهمیت خاصی به توانمندسازی سمن‌ها و لزوم بهره‌گیری از نقش مؤثر و قابلیت‌های آنها به‌ویژه در دولت یازدهم (آئین‌نامه تشکل‌های مردم‌نهاد مصوب ۹۵/۶/۱۳) مبذول شده است. در حال حاضر، وضعیت و برآورد درست و دقیقی از وضعیت این سازمان‌ها در اختیار نیست. وزارت کشور و سازمان بهزیستی کشور و دستگاه‌های دیگر به سمن‌ها مجوز می‌دهند؛ در حالی که اینها از نظام مشخصی تبعیت نمی‌کنند و اساساً یک نگاهت نهادی در این زمینه وجود ندارد. وجود به‌هم‌ریختگی در مجوز سمن‌ها در ایران و همچنین، بهره‌برداری سیاسی گروه‌ها و احزاب از سمن‌ها از جمله چالش‌های مهم این تشکل‌ها است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، ۱۴۰۲). ضرورت پژوهش از آنجا بیشتر رخ می‌نماید که درک ارزش‌ها و نگرش‌های محیط‌زیستی اعضای سمن‌ها در کلان‌شهر تهران با ساختارهای پیچیده اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی به تعیین چگونگی مشارکت درباره دغدغه‌های محیط‌زیستی کمک می‌کند. افزون بر این، به‌منظور مقابله با بحران‌های محیط‌زیستی، بر مشارکت به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم اولیه تمرکز می‌شود. همچنین، کاهش تدریجی تمرکززدایی با استفاده از سمن‌ها در جلب مشارکت مردم و ایجاد تغییرات اجتماعی در حوزه محیط‌زیست، کارآمدی، اثربخشی و ارزشمندی عملکرد آنها را نمایان می‌سازد و گامی در جهت توسعه محیط‌زیستی را پیش رو می‌نهد. با توجه به

موارد گفته شده، هدف پژوهشگران در این مقاله، بررسی رابطه و تأثیر فرهنگ محیط‌زیستی بر مشارکت سمن‌های محیط‌زیستی طرح شد. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش این است که بین فرهنگ محیط‌زیستی (دانش، ارزش، نگرش و هنجارها) و مشارکت محیط‌زیستی اعضای سمن‌ها چه رابطه‌ای وجود دارد.

۲- پیشینه پژوهش

۲-۱- پیشینه داخلی

به تازگی پژوهشگران با رویکرد ارتقای فرهنگ محیط‌زیستی پژوهش‌هایی را انجام داده‌اند از جمله: پژوهشی در بررسی ارزش‌ها و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست نشان داد جهت‌گیری ارزشی غیر انسان‌محور نسبت به محیط‌زیست، قوی‌تر از انسان‌محوری است و بین این دو متغیر ارتباط مثبت وجود دارد (عابدی سروستانی، ۱۳۹۴). یافته‌های پژوهش احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵) نشان دادند علاوه بر رابطه بین ارزش، باور و آگاهی محیط‌زیستی با رفتار، عوامل فرهنگی می‌توانند پیش‌بینی‌کننده سیاست‌های ترویج رفتارهای مسئولانه باشند. یافته‌های پژوهش کلانتری و همکاران (۱۳۹۵)، با هدف بررسی ارتباط بین ارزش‌های محیط‌زیستی و رفتار افراد خانواده در برنامه‌های مرتبط با پسماند مثل تفکیک و ... نشان داد شهروندان تهرانی، ارزش‌های محیط‌زیستی تقریباً بالایی دارند؛ اما بین دو متغیر ارزش و رفتار رابطه مثبت ضعیف وجود دارد. پژوهش باطنی و فتحی (۱۳۹۷)، حکایت از نقش تعیین‌کننده مؤلفه‌های فرهنگی در رفتارهای محیط‌زیستی دارد. صالحی و امامقلی (۱۳۹۸)، با هدف سنجش فرهنگ محیط‌زیستی نشان دادند میزان مصرف رسانه بر نگرش، ارزش و رفتار محیط‌زیستی تأثیر دارد و بر دغدغه‌ها و آگاهی محیط‌زیستی تأثیری ندارد. کرمی دارابخانی و همکاران (۱۳۹۸)، در تحقیق خود دریافتند متغیرهای «رسانه، دانش، نگرش و نیت محیط‌زیستی» دارای میانگین بالایی در بین اعضای سمن‌ها هستند. یافته‌های پژوهش بندری و جمشیدی (۱۴۰۰)، با هدف بررسی نگرش محیط‌زیستی و راهکارهای تقویت آن، حاکی از دیدگاه محیط‌زیستی نسبتاً مثبت دانشجویان است؛ اما به‌منظور ختم این نگرش به رفتار مسئولانه باید اقداماتی در سطح خرد و کلان انجام پذیرد.

۲-۲- پیشینه خارجی

برخی از محققان خارجی نیز، فرهنگ محیط‌زیستی را مجموعه‌ای از نگرش‌ها، دانش محیط‌زیستی و نیت‌های رفتاری در نظر گرفتند (Isaac-Márquez et al., 2011). متکالف^۱ (2012)، فرهنگ محیط‌زیستی را پیش‌فرض‌هایی ذهنی می‌داند که تفاسیر و رفتار را هدایت می‌کند و آموزش می‌تواند پیش‌فرض‌های مشترک ذهنی درباره اهمیت محیط‌زیست و متعاقباً فرهنگ محیط‌زیستی را تغییر دهد. بارمن^۲ (2015) در پژوهش خود دریافت درجه‌ای از ارزش‌های محیط‌زیستی بالا در میان گروه‌های شهری وجود دارد و در جامعه شهری نیز منابعی برای افزایش و خلق آگاهی درباره محیط‌زیست موجود است. نتایج تحقیق فیلکس دوتیر^۳ (2017) نشان دادند ارزش‌های محیط‌زیستی رابطه مثبتی با رفتار محیط‌زیستی دارد؛ در حالی که ارزش‌های ماتریالیستی و رفتار طرفدار محیط‌زیست رابطه منفی را نشان می‌دهد. هاینس^۴ و همکاران، نگرش را سومین

¹ Metcalf

² Barman

³ Felixdóttir

⁴ Hines

متغیر مهم رفتار و یک متغیر روانی - اجتماعی از رفتار طرفدار محیط گزارش می‌کنند. موسر و بامبرگ^۱ فراتحلیل هاینس و همکاران را گسترش دادند و ترکیب پیچیده‌ای از منافع شخصی و انگیزه‌های اجتماعی را به‌عنوان مسئول پیش‌بینی رفتار محیط‌زیستی گزارش کردند (Regmi et al., 2019). به‌طور مشابه، مالکوس و مینهولد^۲ گزارش می‌دهند ارزش‌ها و نگرش‌های طرفدار محیط‌زیست که با دانش محیطی تعدیل می‌شود، می‌تواند به‌طور مؤثر رفتار حامی محیط‌زیست را پیش‌بینی کند. به همین ترتیب، آجزن و فیش‌بین، دریافتند هرچه مؤلفه‌های هدف، عمل و مرجع نزدیک‌تر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که نگرش، رفتار را پیش‌بینی کند (همان). آپاناسیوک^۳ و همکاران (2019: 19)، در تحلیل رویکردهای مختلف شکل‌گیری فرهنگ اکولوژیکی، نشان دادند فرهنگ اکولوژیکی، یک فرهنگ انسان‌گرایانه از تعامل انسان با زیست‌کره و حوزه اجتماعی است که با هدف حفظ و احیای محیط‌زیست انجام می‌شود.

جمع‌بندی پیشینه: ۱. بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد بسیاری از پژوهشگران از جمله اسفندیارپور و همکاران (۱۳۹۸)، به بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی و پایگاه اجتماعی بر مؤلفه‌های فرهنگ محیط‌زیستی پرداخته‌اند. همچنین، سایر پژوهش‌ها نیز حاکی از تأثیر عوامل فرهنگی، ابعاد سرمایه یا فرهنگ محیط‌زیستی بر مشارکت بوده‌اند؛ اما هر کدام از این پژوهش‌ها به یک یا دو بعد از فرهنگ محیط‌زیستی (ارزش‌ها یا نگرش‌ها و ...) توجه داشته‌اند. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه ابعاد مختلف فرهنگ محیط‌زیستی می‌تواند مشارکت و اقدام جمعی عمومی از جمله حفظ محیط‌زیست را ارتقا دهد و راه‌گیزی از بحران‌های موجود باشد، در نظر گرفتن ابعاد مختلف فرهنگ محیط‌زیستی حائز اهمیت باشد که در پژوهش‌های پیشین نیز کمتر به آن توجه شده و از جمله نقاط متمایز این مقاله است. ۲. پژوهش‌های انجام‌شده در ایران کمتر بر سمن‌ها متمرکز شده‌اند و از جمله نوآوری این مقاله تمرکز بر سمن‌ها به‌عنوان ظرفیتی وسیع برای حفاظت از محیط‌زیست، ایجاد بسترهای سازگاری با تغییرات آب‌وهوایی، آموزش و گسترش فرهنگ محیط‌زیستی است. ۳. از بعد نظری، بسیاری محققان از نظریه ارزش - باور - هنجار برای پیش‌بینی رفتار محیط‌زیست‌گرایانه استفاده کرده‌اند؛ اما تعداد کمی از محققان به تأثیر هنجار اجتماعی در پیشگویی چنین رفتاری پرداخته‌اند. هنجارهای شخصی و اجتماعی مؤثر بر تصمیم‌های افراد، تبیین مناسب‌تری برای رفتار محیط‌زیست‌گرایانه آنها دارند (Ghazali et al., 2019) که در پژوهش حاضر مطالعه شده‌اند. ۴. از منظری دیگر باید گفت تهران کلان‌شهری است با روند فزاینده جمعیت که نتیجه این روند، افزایش مصرف، آلودگی و سایر مشکلات محیط‌زیستی است که حل آنها فراتر از توان دولت بوده و به‌شدت نیازمند مشارکت تشکلهای مردمی است که در این راستا، سمن‌های محیط‌زیستی از اهمیت بالایی برخوردارند.

۳- چارچوب نظری

الف. پارادایم نوین اکولوژیکی^۴ (NEP): آرکری^۵ و همکاران معتقدند هر جامعه یک پارادایم اجتماعی غالب دارد. مشخصه پارادایم اجتماعی غالب در جامعه غربی، پارادایم معافیت بشر است. در این پارادایم، انسان‌ها معاف از قوانین طبیعت بر جهان طبیعی حکم می‌رانند (Salehi, 2010). به موازات تغییرات گسترده اجتماعی و فرهنگی، از دهه ۱۹۶۰ به بعد

¹ Bamberg & Möser

² Meinhold & Malkus

³ Apanasyuk

⁴ New environmental Paradigm (NEP)

⁵ Arcury



تغییراتی در ارزش‌ها و باورهای اساسی به وجود آمد که به پیدایش «پارادایم محیط‌زیستی جدید» توسط دانلپ و ون‌لایر^۱ منجر شد. این پارادایم جهان‌بینی تکنولوژی - محور را ضد محیط‌زیست، و رشد نامحدود اقتصادی و دخالت درازمدت انسان را زمینه‌ساز تخریب محیط‌زیست می‌داند و مبتنی است بر (۱) ارزیابی بالایی از طبیعت؛ (۲) همدردی عمومی نسبت به گونه‌های دیگر، مردم و نسل‌های دیگر؛ (۳) برنامه‌ریزی و اقدام برای جلوگیری از خطر برای انسان و طبیعت؛ (۴) شناسایی محدودیت رشد و سازگاری با آن؛ (۵) جامعه جدید همراه با همکاری، آزادی و مشارکت و ...؛ (۶) سیاست‌های جدید مشورتی و مشارکتی با تأکید بر پیش‌بینی و برنامه‌ریزی (Erdoan, 2009).

ب. نظریه ارزش - باور - هنجار توسط پیشگامانی چون استرن^۲ و همکاران (1999)، مطرح شد. این نظریه ترکیبی از نظریه ارزش، هنجار و پارادایم نوین اکولوژیکی است و یک ابزار نظری کارآمد برای سنجش آگاهی محیط‌زیستی است و از پنج متغیر؛ ارزش‌ها (اکولوژیکی، دگرخواهانه و خودخواهانه)، پارادایم نوین اکولوژیکی (باور افراد درباره محیط‌زیست)، آگاهی از پیامدها، مسئولیت‌پذیری و اخلاق محیط‌زیستی تشکیل شده است و گذار از ارزش‌ها به رفتار را به وسیله تغییرات روان‌شناختی بیان می‌کند. در این نظریه، رفتار محیط‌زیستی فقط در زمانی اتفاق می‌افتد که فرد خود را متعهد به حفاظت محیط‌زیست بداند.

ج. نظریه ارزش - باور - هنجار بسط‌یافته: بسیاری محققان از نظریه ارزش - باور - هنجار برای پیش‌بینی رفتار محیط‌زیست‌گرایانه استفاده کرده‌اند؛ اما تعداد کمی از محققان به تأثیر هنجار اجتماعی در پیشگویی چنین رفتاری پرداخته‌اند. هنجار اجتماعی، بیان‌کننده فشارهای اجتماعی است که یک فرد یا جامعه برای عمل به یک رفتار خاص تجربه می‌کند. هنجارهای شخصی و اجتماعی مؤثر بر تصمیم‌های افراد، توضیح بهتری برای رفتار محیط‌زیست‌گرایانه آنها دارند. همچنین، در صورتی که منافع شخصی فرد مطابق با هنجارهای اجتماعی باشد، هنجار شخصی تأثیر مثبتی بر هنجارهای اجتماعی دارد. همچنین هنجارهای اجتماعی بر رفتار محیط‌زیستی تأثیر مثبت دارد (Ghazali et al., 2019).

د. نظریه ساخت‌یابی گیدنز: براساس نظریه ساخت‌یابی گیدنز، شبکه‌های اجتماعی، محصول و مخلوق کنش معنادار انسان‌ها هستند و افراد چنین محیطی را خلق کرده‌اند؛ اما این محیط پس از شکل‌گرفتن، محدودیت‌هایی را بر عاملان اعمال می‌کند. این انسان‌ها هستند که در طی زمان، ساختارها را خلق می‌کنند و مبتکر تحول در آنها می‌شوند نه خود جامعه؛ ولی فعالیت‌ها و ابتکارات خلاقانه آنها تابع محدودیت‌های اجتماعی است. در نظریه ساخت‌یابی، رابطه بین ساختار و عاملیت و اثرگذاری آنها بر یکدیگر و نیز تأثیر این رابطه بر ایجاد تغییرات و تحولات اجتماعی است. سمن‌های محیط‌زیستی به‌عنوان نمودی از جامعه مدنی، می‌توانند به‌عنوان واسطه بین مردم و حاکمیت، بسترهای مناسبی برای شکوفایی توانمندی‌های بالقوه افراد، افزایش آگاهی اجتماعی و سرمایه اجتماعی، تسهیل فرایند سیاست‌گذاری‌های محیط‌زیستی، ارتقای سطح فرهنگ مشارکت و ... داشته و اثرات ماندگاری در ساخت جامعه داشته باشند. همچنین، اعضای سمن‌ها، کنشگرانی آگاه و اثرگذار بر جامعه‌ای هستند که در آن زیست می‌کنند.

فرضیه اصلی: به نظر می‌رسد بین فرهنگ محیط‌زیستی (دانش، ارزش، نگرش و هنجارها) و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد در فعالیت‌های محیط‌زیستی همبستگی وجود دارد.

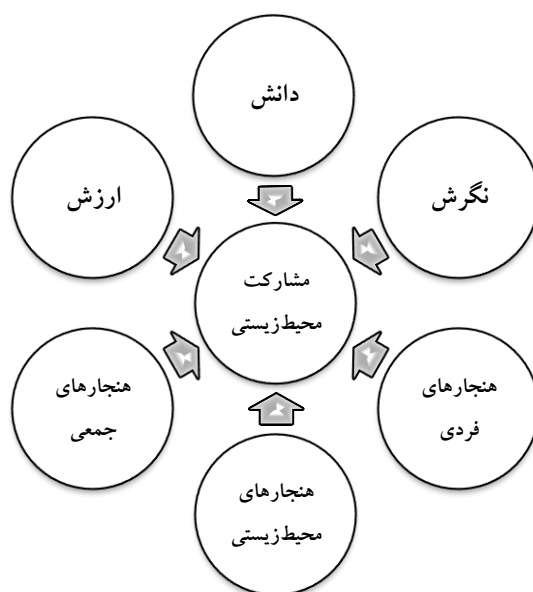
¹ Dunlap & Van Lier

² Stern



فرضیه‌های فرعی: ۱. به نظر می‌رسد بین دانش محیط‌زیستی و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد در فعالیت‌های محیط‌زیستی همبستگی وجود دارد؛ ۲. به نظر می‌رسد بین نگرش محیط‌زیستی و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد همبستگی وجود دارد؛ ۳. به نظر می‌رسد بین ارزش‌های محیط‌زیستی و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد همبستگی وجود دارد؛ ۴. به نظر می‌رسد بین هنجارهای محیط‌زیستی و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد همبستگی وجود دارد؛ ۵. به نظر می‌رسد بین هنجارهای فردی (شخصی) محیط‌زیستی و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد همبستگی وجود دارد؛ ۶. به نظر می‌رسد بین هنجارهای جمعی محیط‌زیستی و میزان مشارکت اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد همبستگی وجود دارد.

مدل نظری زیر، رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته را نشان می‌دهد.



شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

Figure 1- The conceptual model of the research

بدین ترتیب، پژوهش حاضر براساس مدل نظری فوق درصدد تبیین این مسئله اساسی است که فرهنگ محیط‌زیستی چه رابطه و تأثیری بر مشارکت اعضای سمن‌ها دارد.

۴- روش پژوهش

این پژوهش براساس هدف تحقیق، بنیادی و کاربردی و نحوه گردآوری داده‌های آن به صورت پیمایشی بوده است. ابزار اندازه‌گیری، پرسشنامه آنلاین بود. جامعه آماری پژوهش را کلیه اعضای سمن‌های محیط‌زیستی ثبت‌شده شهر تهران تشکیل دادند که براساس آمار رسمی سال ۱۳۹۹ تعداد ۵۶ سمن با تعداد ۱۰۷۹۶ نفر عضو فعال شناسایی شدند. حجم نمونه براساس فرمول کوکران به تعداد ۳۷۶ نفر و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی نسبی انتخاب شدند. به منظور بررسی روایی و اعتبار سنج‌ها و ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ، اعتبار صوری و سازه استفاده شد. با توجه به مقدار آلفای کرونباخ، پایایی ابزار اندازه‌گیری، پذیرفتنی تلقی می‌شود. پژوهشگران برای سنجش روایی پرسشنامه، از دو شیوه اعتبارسنجی صوری و سازه سود جستند. داوران برای سنجش اعتبار صوری، تعاریف مفاهیم و پرسشنامه را تأیید کردند. اعتبار سازه نیز براساس

تحلیل عامل تأییدی سنجش شد. مقدار $KMO = 0/789$ دلالت بر قابلیت داده‌ها برای به‌کارگیری تکنیک تحلیل عامل بر آنها دارد و سطح معنی‌داری آزمون بارتلت (۰/۰۰۰) نشان‌دهنده قابلیت تعمیم تحلیل عاملی به جمعیت کل است. بار عاملی نیز حاکی از همبستگی بالا بین سؤال‌ها و عامل است. نتایج، تأییدکننده اعتبار سازه متغیرها بود. ضرایب آلفا و بار عاملی در بخش یافته‌ها آورده شده‌اند.

۱-۴- تعریف نظری و عملیاتی متغیرها

دانش محیط‌زیستی: اطلاعات عملی است که افراد درباره محیط‌زیست و تأثیر کنش‌های انسانی بر محیط/زیست‌بوم دارند (Arcury, 1990). از نظر عملیاتی، دانش در زمینه تغییرات اقلیمی و مصرف انرژی با استفاده از ۱۰ گویه، سنجش شد. **نگرش محیط‌زیستی:** نگرشی که براساس آن فرد معتقد است: ۱. انسان بر طبیعت غلبه ندارد؛ ۲. بین انسان و طبیعت باید تعادل باشد؛ ۳. برای توسعه اقتصادی محدودیت وجود دارد (Salehi, 2010). به‌طور خلاصه، «جهان را به‌صورت اکولوژیک دیدن» نمره بالایی را در شاخص NEP منعکس و منجر به نگرش حفظ محیط‌زیست می‌شود.

ارزش محیط‌زیستی: شامل جهت‌گیری‌های اساسی فرد درباره محیط‌زیست و نشان‌دهنده جهان‌بینی وی درباره جهان طبیعی است. افرادی که ارزش‌های زیست‌محور بیشتری دارند (ارزش ذاتی نسبت به محیط‌زیست قائل‌اند)، نسبت به کسانی که ارزش‌های تکنومحور دارند، تمایل به توجه بیشتر نسبت به محیط‌زیست دارند (Barr et al., 2003).

هنجارهای محیط‌زیستی: هنجار مورد توافق عموم است که مشخص می‌کند افراد در یک موقعیت معین، چگونه باید فکر و احساس کنند. رفتار هنجاری در این پژوهش، رفتاری فرض شده است که فرد آن را بنا بر رفتار دیگران تنظیم کرده است. **هنجارهای فردی:** به‌عنوان یک احساس تعهد اخلاقی تجربه می‌شود و اشاره به اظهاراتی دارد درباره اینکه فرد چگونه باید رفتار کند (Dietz et al., 2005). از نظر عملیاتی، پاسخگو میزان رعایت کردن هر یک از هنجارهای فردی را مطابق با پرسشنامه بیان می‌کند.

هنجارهای جمعی: تصور مردم درباره همکاری جمعی، خیرخواهانه و مذهبی است. برای سنجش این متغیر از پاسخگو باید میزان عمل به ۶ گویه مندرج در پرسشنامه را مشخص کند.

مشارکت محیط‌زیستی: مشارکتی از روی آگاهی، داوطلبانه، گروهی و با توجه به علایق معین که منجر به خودشکوفایی، نیل به اهداف و سهیم‌شدن در منابع قدرت می‌شود. عرصه چنین مشارکتی، نهادهای مشارکتی مانند گروه‌ها، سازمان‌های غیردولتی یا محلی هستند که در سطح جوامع نقش ایفا می‌کنند (موسوی و همکاران: ۱۳۹۱: ۲۸). مشارکت در این پژوهش، یعنی اینکه فرد چقدر دغدغه یا فعالیت محیط‌زیستی دارد. این فعالیت‌ها با توجه به شاخص‌های شرکت در برنامه‌ها، گسترش ارتباط محیط‌زیستی و دانش‌افزایی طراحی شدند.

۵- یافته‌های پژوهش

۱-۵- آمار توصیفی

۱-۱- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

براساس نتایج آمار توصیفی، سن بیشتر اعضا بین ۴۲-۳۲ و میانگین ۴۴ سال گزارش شد. همچنین، ۶۱ درصد پاسخگویان مرد و ۳۹ درصد زن بودند. ۶۸ درصد پاسخگویان، متأهل و ۵۴ درصد پاسخگویان، شاغل و کارمند گزارش شد. همچنین، ۸۰

درصد پاسخگویان طبقه ذهنی خود را متوسط و بالاتر گزارش کردند. تحصیلات حدود ۹۰ درصد از پاسخگویان، لیسانس و بالاتر گزارش شد که از این مقدار حدود ۵۳ درصد پاسخگویان از تحصیلات تکمیلی برخوردار بودند.

۲-۱-۵- آماره‌های توصیفی و تحلیل عاملی

در جدول شماره (۱)، گویه‌های تحقیق، میانگین آنها و بار عاملی و ... آمده است.

جدول ۱- تحلیل عاملی تأییدی گویه‌های تحقیق

Table 1- Confirmatory factor analysis of research items

مؤلفه	سوالات	میانگین	بار عاملی	KMO	Bartlett's	Sig	میانگین	آلفای کرونباخ
دانش محیط‌زیستی	سوزاندن سوخت‌های فسیلی به‌ویژه زغال سنگ سبب تشدید اثر گلخانه‌ای می‌شود.	۴/۴۸	۰/۸۸۱	۰/۷۳۳	۲۹۳۰/۱۴	۰/۰۰۰	۴/۵	۰/۸۷۲
	تشدید اثر گلخانه‌ای موجب گرم‌شدن جهانی می‌شود.	۴/۵۹	۰/۸۳۰					
	تغییرات آب‌وهوا، باعث افزایش سیلاب‌ها می‌شود.	۴/۴۵	۰/۷۱۱					
	تغییرات اقلیمی بر پوشش گیاهی تهران اثرگذار بوده است.	۴/۳۱	۰/۸۱۲					
	تغییرات اقلیمی باعث افزایش دما و کاهش بارش شده است.	۴/۲۵	۰/۸۰۹					
	لایه ازن، از تابش مستقیم خورشید به زمین جلوگیری می‌کند.	۴/۳۳	۰/۶۹۷					
	کاربرد انرژی‌های تجدیدپذیر (خورشیدی و ...)، از وابستگی به سوخت‌های فسیلی (نفت و ...) می‌کاهد.	۴/۵۱	۰/۸۹۳					
	کاربرد انرژی‌های تجدیدپذیر (خورشیدی و ...)، از تشدید گرمایش جهانی می‌کاهد.	۴/۵	۰/۸۹۵					
	انرژی‌های تجدیدپذیر، سازگاری بیشتری با طبیعت دارند.	۴/۵۵	۰/۷۵۷					
	انرژی‌های تجدیدپذیر، به حل بحران آلودگی هوا کمک می‌کنند.	۴/۵۸	۰/۷۶۵					
نگرش محیط‌زیستی	ما آخرین ساکنان زمینیم که در مقابل مسائل محیط‌زیستی دنیای جدید دوام می‌آوریم.	۳/۲۳	۰/۹۳۷	۰/۷۶۴	۱۱۷۰/۱۲	۰/۰۰۰	۳/۸	۰/۷۰۲
	انسان‌ها حق دارند برای برآوردن نیازهایشان، محیط‌زیست طبیعی را تغییر دهند.	۳/۶	۰/۸۶۴					
	نبوغ انسان، ما را مطمئن می‌سازد که زمین به جای غیر قابل زندگی تبدیل نمی‌شود.	۳/۲۲	۰/۸۱۷					
	انسان‌ها بیش از حد از محیط‌زیست سوء استفاده می‌کنند.	۴/۳۵	۰/۵۹۶					
	گیاهان و حیوانات به اندازه انسان‌ها حق حیات دارند.	۴/۵۹	۰/۶۱۳					
	در بیان بحران‌های محیط‌زیستی، به‌شدت اغراق شده است.	۳/۴۷	۰/۸۴۱					
	منابع موجود در کره زمین بسیار محدود و بازگشت‌ناپذیر هستند.	۴/۰۶	۰/۵۱۶					
	انسان‌ها برای حفظ و ادامه بقا نیازی به هماهنگی با طبیعت ندارند.	۳/۸۴	۰/۸۹۳					
	برای حفظ اقتصاد سالم، نیازمند نوعی توسعه اقتصادی پایدار هستیم که در آن رشد صنعتی کنترل می‌شود.	۴/۲۵	۰/۶۸۶					
	تعادل طبیعت به‌شدت توسط فعالیت‌های کشورهای صنعتی در حال نابودی است.	۴/۳۲	۰/۶۸۰					
ارزش‌های محیط‌زیستی	باوجود توانایی‌های ویژه بشر، انسان‌ها هنوز تحت کنترل قوانین طبیعت هستند.	۳/۹۷	۰/۶۲۸	۰/۷۶۱	۵۴۴/۸۴	۰/۰۰۰	۴/۴	۰/۷۵۶
	حیوانات به اندازه انسان‌ها باید حق قانونی حیات داشته باشند و نگهداری آنها در قفس، باید غیرقانونی اعلام شود.	۴/۳۲	۰/۸۴۰					

مؤلفه	سوالات	میانگین	بار عاملی	KMO	Bartlett's	Sig	میانگین	آلفای کرونباخ
	من در رابطه با تمام اعمالی که محیط‌زیست را تحت تأثیر قرار می‌دهند، در مقابل آفریدگار آنها مسئولیت دارم.	۴/۴۴	۰/۸۴۵					
	سیاره زمین به‌خودی‌خود ارزشمند است و ارزش آن ربطی به انسان‌های روی آن ندارد.	۳/۸۸	۰/۶۰۴					
	تمام موجودات زنده، حق حیات دارند و باارزش‌اند و باید از آنها محافظت شود.	۴/۵	۰/۸۷۰					
	اگر مردم ببینند که کسی آب، را هدر می‌دهد، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۶	۰/۹۵۹					
	اگر مردم ببینند که کسی برق را هدر می‌دهد و لامپ اضافی را خاموش نمی‌کند، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۶	۰/۹۵۸					
	اگر مردم ببینند که کسی گاز را هدر می‌دهد، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۶	۰/۹۰۰					
هنجارهای محیط‌زیستی	اگر مردم ببینند فاضلاب در جنوب تهران مشکل‌ساز است، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۸	۰/۷۵۶	۰/۸۰۰	۲۶۷۳/۶۹	۰/۰۰۰	۲/۷	۰/۸۸۴
	اگر مردم شاهد بلندمرتبه‌سازی در معبرهای باد در شهر تهران باشند، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۷	۰/۷۳۳					
	اگر مردم شاهد قطع درختان یا آبندادن به درختان باشند، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۶	۰/۸۸۳					
	اگر مردم شاهد دودزا بودن وسایل نقلیه باشند، چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟	۲/۶	۰/۸۳۲					
هنجارهای فردی	راستگویی و پرهیز از دروغ‌گویی	۴/۱۹	۰/۸۵۰					
	امانت‌داری و حفظ اسرار و اموال دیگران	۴/۵۵	۰/۷۶۲					
	گذشت و فداکاری و بخشش	۳/۸۷	۰/۶۸۷	۰/۷۷۶	۵۴۰/۶۷	۰/۰۰۰	۴/۲	۰/۷۷۸
	درستکاری و پرهیز از تقلب	۴/۲۶	۰/۷۷۰					
	صراحت در بیان و شجاعت در حقیقت‌گویی	۴/۱۴	۰/۵۹۴					
	عیادت و دیدار همسایه‌ها یا دوستان و گوش‌دادن به مسائل و مشکلات آنها	۳/۴	۰/۷۵۶					
	قرض‌دادن پول، ابزار و وسایل کار به همسایه‌ها یا دوستان یا ضمانت مالی آنها	۳/۳	۰/۷۵۰					
هنجارهای جمعی	کمک‌کردن به همسایه‌ها یا دوستان از طریق کارهای کوچک (خرید، نگهداری از کودکان آنها و ...)	۳/۰۳	۰/۸۴۳	۰/۷۴۴	۸۳۴/۴۸	۰/۰۰۰	۲/۸	۰/۷۹۸
	کمک به سالمندان، معلولین و افراد نیازمند (تهیه جعبه‌های و کمک برای ازدواج)، شرکت در جشن نیکوکاری و ...	۲/۸	۰/۷۸۱					
	شرکت در مراسم مذهبی و برپایی مراسم در منزل خود (ماه مبارک رمضان و ...)	۱/۹	۰/۸۹۵					
	دیدار افرادی که از سفر زیارتی آمده‌اند.	۲/۰۹	۰/۹۲۹					
متغیر وابسته:	شرکت در نشست‌ها و کنفرانس‌های مرتبط با محیط‌زیست و انرژی‌های تجدیدپذیر، شرکت در نمایشگاه محیط‌زیست	۲/۹	۰/۸۰۸	۰/۹۵۰	۴۶۸۴/۲۴	۰/۰۰۰	۲/۹	۰/۹۵۸
محیط	شرکت در برنامه‌های مرتبط با محیط‌زیست مثل: روز درختکاری و	۳/۲۷	۰/۷۷۶					

مؤلفه	سوالات	میانگین	بار عاملی	KMO	Sig	Bartlett's	میانگین	آلفای کرونباخ
زیستی	روز هوای پاک							
	برگزاری کارگاه و دوره آموزشی برای گروه‌های مختلف (در مدارس، سرای محله، نمایشگاه و ...) برای تشویق آنها به صرفه‌جویی در انرژی و معرفی انرژی‌های نو	۲/۸	۰/۸۲۱					
	فعالیت برای حفظ محیط‌زیست مثل پاکسازی فضای سبز، شهر و ...	۳/۳۲	۰/۷۰۵					
	نقش فعال در برنامه‌های ترویجی و پژوهشی	۳/۰۹	۰/۸۰۴					
	حضور در سمن و جلسات گروهی و پذیرش مسئولیت‌های اجرایی مرتبط با سمن	۳/۱۱	۰/۸۴۵					
	تلاش برای جلب نظر سرمایه‌گذاران و صاحبان صنایع برای فعالیت محیط‌زیستی و (سرمایه‌گذاری در ساخت، راه‌اندازی و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و ...)	۲/۵	۰/۷۵۲					
	تشویق دیگران برای عضویت در سمن و ایجاد انگیزه در مردم	۳/۰۵	۰/۸۳۹					
	تسهیل‌گری (آسان‌کردن مسیر توانا شدن افراد در محل زندگی خود در جهت خودتکایی و سازگاری با تغییرات اقلیمی)	۲/۹	۰/۸۵۷					
	جلب توجه مسئولان از طریق انعکاس و انتقال مسائل محیط‌زیستی به آنها و مطالبه‌گری	۳/۰۰۵	۰/۸۰۳					
	تلاش برای توسعه فضای سبز در کمربند پیرامونی شهر تهران	۲/۶	۰/۷۳۸					
	داشتن رابطه قوی با اعضای سمن، ارتباط مداوم با آنها و برقراری ارتباط با اعضای سایر سمن‌ها و کسب اطلاعات از کارشناسان و گروه‌های حامی محیط‌زیست	۳/۰۷	۰/۸۶۲					
	ترغیب مردم به استفاده از وسایل نقلیه عمومی یا خودروهای غیر آلاینده	۳/۰۲	۰/۷۷۹					
	شرکت در دوره‌های توان‌افزایی و نقش فعال در تولید محتوای آموزشی	۲/۷	۰/۸۲۲					
	پرداخت حق عضویت سالانه	۲/۵	۰/۶۸۹					

مقدار شاخص KMO برای هر کدام از متغیرهای مستقل (دانش، نگرش، ارزش، هنجارهای محیط‌زیستی، هنجارهای فردی و هنجارهای جمعی) و وابسته (مشارکت) دلالت بر قابلیت داده‌ها برای به‌کارگیری تکنیک تحلیل عامل بر آنها دارد و سطح معنی‌داری آزمون بارتلت نیز نشان‌دهنده قابلیت تعمیم تحلیل عاملی به جمعیت کل است. بار عاملی نیز نشان‌دهنده همبستگی بالا بین سوالات و عامل است. به‌طور کلی، نتایج، تأییدکننده اعتبار سازه متغیرها است. مطابق با درصد فراوانی جمعی، ۱۰۰ درصد پاسخگویان، دانش محیط‌زیستی متوسط و بالاتر داشتند. همچنین، نگرش ۹۹/۵ درصد از پاسخگویان، متوسط، زیاد و خیلی‌زیاد گزارش شد. افزون بر این، ارزش‌های محیط‌زیستی ۹۸/۴ درصد پاسخگویان متوسط و بالاتر نشان داده شد. هنجارهای محیط‌زیستی بیش از نیمی از پاسخگویان، در حد متوسط و بالاتر بود. همچنین، ۹۹/۵ درصد از پاسخگویان هنجارهای فردی خود را بالاتر از حد متوسط و معادل ۶۵/۴ درصد پاسخگویان، هنجارهای جمعی خود را در حد متوسط و بالاتر ابراز کرده‌اند. میانگین مجموعه هنجارها (فردی و جمعی) متوسط (۳/۴) گزارش شد. مطابق با یافته‌های پژوهش، مشارکت ۶۸/۶ درصد پاسخگویان، در حد متوسط و بالاتر است.

۳-۱-۵- فرهنگ محیط‌زیستی

جدول ۲- توزیع فراوانی و درصدی فرهنگ محیط‌زیستی

Table 2- Frequency and percentage distribution of environmental culture

فرهنگ محیط‌زیستی	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	درصد فراوانی تجمعی
کم	۲	۰/۵	۰/۵
متوسط	۷۶	۲۰/۲	۲۰/۷
زیاد	۲۸۸	۷۶/۶	۷۸/۳
خیلی‌زیاد	۲	۰/۵	۱۰۰

مطابق با جدول شماره ۲، فرهنگ محیط‌زیستی ۹۷/۳ درصد پاسخگویان، در حد متوسط و بالاتر است. میانگین فرهنگ محیط‌زیستی ۳/۷ و انحراف معیار این متغیر ۰/۴۳۵ است.

جدول ۳- میانگین متغیرهای پژوهش بر حسب متغیرهای جمعیت‌شناختی

Table 3- Average research variables according to demographic variables

متغیر	مؤلفه	دانش	نگرش	ارزش‌های محیط‌زیستی	هنجارهای محیط‌زیستی	هنجارهای فردی	هنجارهای جمعی	فرهنگ محیط‌زیستی	مشارکت محیط‌زیستی
جنسیت	زن	۴/۴۵	۳/۹۰	۴/۴۷	۲/۷۵	۴/۲۸	۲/۸۰	۳/۸۹	۲/۸۸
	مرد	۴/۴۷	۳/۹۰	۴/۲۰	۲/۶۶	۴/۱۶	۲/۷۶	۳/۸۴	۲/۹۹
سن	معنادراری	۰/۸۱۶	۰/۹۷	۰/۰۰۱	۰/۲۳	۰/۰۲	۰/۶۷	۰/۲۳	۰/۳۴
	۲۰-۳۵	۳/۸۲	۴/۰۹	۲/۶۶	۴/۲۲	۲/۷۳	۳/۷۸	۲/۴۳	۳/۸۲
وضعیت اشتغال	۳۶-۵۰	۳/۸۵	۴/۳۴	۲/۷۸	۴/۱۳	۲/۷۸	۳/۸۶	۳/۰۰	۳/۸۵
	۵۰ بالاتر	۴/۰۶	۴/۴۵	۲/۵۸	۴/۳۲	۲/۸۱	۳/۹۳	۳/۳۰	۴/۰۶
وضعیت اشتغال	معنادراری	۰/۲۷	۰/۰۰۲	۰/۰۰۱	۰/۰۳	۰/۰۱۷	۰/۷۶	۰/۰۳	۰/۰۰۱
	شاغل	۴/۴۷	۳/۹۲	۴/۳۴	۲/۷۴	۴/۱۸	۲/۷۷	۳/۸۹	۲/۹۶
میزان تحصیلات	غیر شاغل	۴/۴۵	۳/۸۸	۴/۲۶	۲/۶۵	۴/۲۳	۲/۷۹	۳/۸۳	۲/۹۴
	معنادراری	۰/۶۷	۰/۴۱	۰/۲۷	۰/۹۹	۰/۳۹	۰/۷۴	۰/۱۹	۰/۸۷
طبقه اجتماعی	دیپلم تا لیسانس	۴/۴۰	۳/۸۳	۴/۲۷	۲/۶۱	۴/۲۱	۲/۷۵	۳/۸۰	۲/۹۳
	فوق لیسانس و دکترا	۴/۵۱	۳/۹۷	۴/۳۴	۲/۷۷	۴/۲۱	۲/۸۰	۳/۹۲	۲/۹۶
وضعیت تأهل	معنادراری	۰/۰۴	۰/۰۱۱	۰/۳۱	۰/۰۲	۰/۹۹	۰/۵۷	۰/۰۰۱	۰/۰۸
	بالا	۴/۵۶	۴/۰۳	۴/۳۵	۲/۷۹	۴/۳۴	۲/۹۶	۳/۹۷	۳/۰۹
وضعیت تأهل	متوسط	۴/۴۳	۳/۸۷	۴/۳۲	۲/۷۰	۴/۱۸	۲/۷۶	۳/۸۴	۳/۰۰
	پایین	۴/۴۰	۳/۸۲	۴/۲۲	۲/۵۴	۴/۰۷	۲/۵۷	۳/۷۷	۲/۶۰
وضعیت تأهل	معنادراری	۰/۰۵۴	۰/۰۱۴	۰/۴۶	۰/۰۴	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	۰/۰۰۴
	مجرد	۴/۳۳	۳/۷۳	۴/۱۷	۲/۵۷	۴/۱۴	۲/۶۸	۳/۷۲	۲/۸۷
	متأهل	۴/۴۹	۳/۹۵	۴/۳۱	۲/۷۴	۴/۲۲	۲/۷۹	۳/۹۰	۲/۹۶
معنادراری	۰/۰۲۳	۰/۰۰۴	۰/۰۰۲	۰/۱۹	۰/۴۱	۰/۳۲	۰/۰۰۱	۰/۶۱	



در جدول بالا میانگین متغیرهای بررسی شده در پژوهش (دانش، نگرش، ارزش‌های محیط‌زیستی، هنجارهای محیط‌زیستی، هنجارهای فردی، هنجارهای جمعی، فرهنگ محیط‌زیستی و مشارکت) بر حسب متغیرهای دموگرافیک ارائه شده است. همچنین، با استفاده از آنالیز واریانس یک‌راهه سطح معناداری تفاوت میانگین هر متغیر با توجه به متغیرهای جنسیت، سن، وضعیت اشتغال، میزان تحصیلات و طبقه اجتماعی گزارش شده است.

۲-۵- آمار استنباطی

جدول زیر مقدار ضریب همبستگی پیرسون را در متغیرهای تحقیق نشان می‌دهد.

جدول ۴- ضریب همبستگی متغیرهای مستقل با مشارکت محیط‌زیستی

Table 4- Correlation coefficient of independent variables with environmental participation

حجم نمونه	مشارکت محیط‌زیستی		متغیر مستقل
	سطح معناداری	ضریب پیرسون	
۳۷۶	۰/۰۰۱	۰/۲۲	دانش محیط‌زیستی
	۰/۰۰۱	۰/۲۴۹	نگرش محیط‌زیستی
	۰/۰۰۱	۰/۲۵۱	ارزش‌های محیط‌زیستی
	۰/۰۲۶	۰/۱۱۴	هنجارهای محیط‌زیستی
	۰/۰۰۱	۰/۳۱	هنجارهای فردی
	۰/۰۰۱	۰/۳۸۳	هنجارهای جمعی
	۰/۰۰۱	۰/۲	فرهنگ محیط‌زیستی

مقادیر برآوردشده در جدول شماره ۴ نشان می‌دهند که:

الف. بین متغیرهای دانش، نگرش، ارزش، هنجارهای فردی، هنجارهای جمعی، هنجارهای محیط‌زیستی و فرهنگ محیط‌زیستی با مشارکت محیط‌زیستی همبستگی معنی‌دار مثبت و مستقیم وجود دارد ($\text{Sig} \leq 0/05$). به عبارت دیگر، با افزایش دانش، نگرش، ارزش و هنجارهای (فردی و جمعی)، هنجارهای محیط‌زیستی و به‌طور کلی فرهنگ محیط‌زیستی، مشارکت اعضای سمن‌ها افزایش می‌یابد. بر این اساس، فرضیه اصلی و فرضیه‌های فرعی تحقیق تأیید تجربی شدند. شایان ذکر است مقدار آزمون همبستگی هنجارهای جمعی از سایر متغیرها بیشتر است؛ یعنی این متغیر بیشترین همبستگی را با مشارکت دارد.

ب. بین هنجارهای محیط‌زیستی و مشارکت محیط‌زیستی رابطه‌ای وجود ندارد؛ بنابراین، فرضیه چهارم پژوهش مورد تأیید تجربی واقع نشد.

ج. تحلیل رگرسیون چندمتغیره: هدف از کاربرد رگرسیون ایجاد ترکیبی خطی از متغیرهای مستقل به گونه‌ای است که حداکثر همبستگی را با متغیر وابسته نشان دهد؛ در نتیجه، تغییرات متغیر وابسته توسط مجموعه‌ای از متغیرهای مستقل پیش‌بینی می‌شود. برای این منظور و برای پیش‌بینی متغیر مشارکت محیط‌زیستی با استفاده از متغیرهای دانش، نگرش، ارزش‌های محیط‌زیستی، هنجارهای محیط‌زیستی، هنجارهای فردی، هنجارهای جمعی، جنسیت، سن، وضعیت اشتغال، میزان تحصیلات، طبقه ذهنی و وضعیت تأهل از رگرسیون خطی چندمتغیره با روش هم‌زمان استفاده شده است. برای آگاهی از

چگونگی روابط هم‌خطی بین متغیرهای مستقل از آماره تولرانس استفاده شد. براساس مدل رگرسیونی، ضریب همبستگی متغیرهای مستقل تحقیق برای تبیین مشارکت برابر با ۰/۵۸ است. نسبتی از واریانس متغیر مشارکت که توسط متغیرهای پژوهش تبیین شده، ۳۳/۷ درصد است. مقدار ثابت (عرض از مبدأ) حاکی از این است که اگر تأثیر متغیرهای مستقل کنترل شوند، مقدار پایه مشارکت برابر با $B = -2/201$ است.

جدول ۵- ضرایب تأثیر مدل نهایی رگرسیون متغیرهای مستقل تبیین‌کننده مشارکت محیط‌زیستی

Table 5- Impact coefficients of the final regression model of independent variables explaining environmental participation

متغیرها	B	(β)	مقدار آزمون T	Sig	ضریب تولرانس
مقدار ثابت	-۲/۲۰۱		-۳/۶۹۷	۰/۰۰۰	
دانش محیط‌زیستی	۰/۲۳۳	۰/۱۲۱	۲/۵۷۴	۰/۰۱۰	۰/۸۲۹
نگرش محیط‌زیستی	۰/۱۳۸	۰/۰۸۶	۱/۷۸۳	۰/۰۷۵	۰/۷۷۷
ارزش‌های محیط‌زیستی	۰/۰۹۲	۰/۰۷۵	۱/۵۰۱	۰/۱۳۴	۰/۷۳۱
هنجارهای محیط‌زیستی	۰/۱۸۲	۰/۱۲۶	۲/۸۸۲	۰/۰۰۴	۰/۹۵۷
هنجارهای فردی	۰/۱۹۷	۰/۱۲۵	۲/۵۲۶	۰/۰۱۲	۰/۷۴۴
هنجارهای جمعی	۰/۴۲۷	۰/۳۲۹	۷/۲۰۴	۰/۰۰۰	۰/۸۷۷
جنسیت	۰/۱۸۰	۰/۰۸۶	۱/۷۹۷	۰/۰۷۳	۰/۸۰۲
سن	۰/۳۹۴	۰/۲۸۰	۵/۹۹۷	۰/۰۰۰	۰/۸۳۸
وضعیت اشتغال	۰/۰۳۶	۰/۰۱۷	۰/۳۶۱	۰/۷۱۸	۰/۷۸۶
میزان تحصیلات	-۰/۰۰۶	-۰/۰۰۳	-۰/۰۶۹	۰/۹۴۵	۰/۸۷۱
طبقه ذهنی	-۰/۰۵۸	-۰/۰۳۹	-۰/۸۵۴	۰/۳۹۴	۰/۸۸۲
وضعیت تأهل	-۰/۱۸۶	-۰/۱۲۶	-۲/۷۵۳	۰/۰۰۶	۰/۸۷۵

با توجه به اطلاعات جدول بالا، متغیر آماره $F(15/347)$ و معنی‌داری ۰/۰۰۱ که کمتر از خطای مفروض در پژوهش ۰/۰۵ است، مدل رگرسیون معنادار بوده و نشان از مناسب بودن مدل رگرسیونی پژوهش، برای تبیین متغیر وابسته است. همچنین، ضریب تعیین ۰/۳۳۷ است؛ یعنی ۳۳/۷ درصد از تغییرات متغیر مشارکت محیط‌زیستی توسط متغیرهای دانش، نگرش، ارزش‌های محیط‌زیستی، هنجارهای محیط‌زیستی، هنجارهای فردی، هنجارهای جمعی، جنسیت، سن، وضعیت اشتغال، میزان تحصیلات، طبقه ذهنی و وضعیت تأهل پوشش داده می‌شود. براساس اطلاعات جدول بالا، ضریب تولرانس حاکی از کم بودن میزان هم‌خطی متغیرها است. ضریب بتا نشان‌دهنده تأثیر متغیرهای مستقل بر مشارکت است. همچنین، هنجارهای جمعی و سپس، سن بیشترین تأثیر را بر مشارکت دارند. مقدار آزمون T و سطح معنی‌داری آن نشان‌دهنده اهمیت نسبی حضور هر متغیر در مدل رگرسیونی است. بر این اساس، با توجه به جدول ضرایب رگرسیون، از بین متغیرهایی که وارد مدل شده‌اند، متغیرهای دانش، هنجارهای محیط‌زیستی هنجارهای فردی و جمعی، سن و وضعیت تأهل تأثیر آماری معنی‌داری در تبیین تغییرات مشارکت دارند.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف سنجش رابطه و تأثیر فرهنگ محیط‌زیستی بر مشارکت اعضای سمن‌های محیط‌زیستی انجام گرفت. فرهنگ محیط‌زیستی با ابعاد و مؤلفه‌هایی چون دانش، نگرش، ارزش، هنجارهای فردی و جمعی و هنجارهای محیط‌زیستی سنجش شد. پژوهش‌های پیشین حاکی از وجود یک رابطه مثبت میان دانش و رفتار بودند. همچنین، این پژوهش‌ها نشان داده‌اند جهان در دهه‌های گذشته، شاهد رشد چشمگیری در میزان آگاهی‌های محیط‌زیستی بوده است (Abd Hamid et al., 2019). در واقع، دانش محیط‌زیستی به‌عنوان دانش عمومی دربارهٔ حقایق، مفاهیم، روابط محیط طبیعی و اکوسیستم‌هایش تعریف می‌شود (Mostafa, 2009). براساس یافته‌های توصیفی، دانش محیط‌زیستی دارای میانگین بالایی در بین پاسخگویان است. این نتایج همسو با نتایج تحقیق کرمی و همکاران (۱۳۹۸)، مبنی بر میانگین بالای دانش محیط‌زیستی در بین اعضای سمن‌های محیط‌زیستی استان تهران است. در همین راستا، نتایج تحقیق صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۱)، احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵) و زارع و همکاران (۱۳۹۹)، نیز نشان دادند آگاهی از موضوعات محیط‌زیستی زمینه‌ای برای رفتار محیط‌زیستی ایجاد می‌کند. بخشی از آگاهی کسب‌شده نتیجهٔ تحصیلات دانشگاهی پاسخگویان (۹۰ درصد لیسانس و بالاتر) است که مؤید همین نکته است. به نظر اینگلهارت، آگاهی از مسائل محیط‌زیستی مدرن، به سطح بالایی از دانش محیط‌زیستی نیاز دارد و دانش محیطی، با سطح بالایی از تحصیلات همبستگی دارد (فروتن‌کیا و نواح، ۱۳۹۵: ۲۶۱). نتایج آمار استنباطی نیز نشان دادند دانش می‌تواند باعث افزایش مشارکت شود. همچنین، نتایج رگرسیونی نیز نشان از اثرگذاری مستقیم و مثبت این متغیر بر مشارکت محیط‌زیستی دارد.

بعد دیگر فرهنگ محیط‌زیستی، ارزش‌های محیط‌زیستی هستند که شامل جهت‌گیری‌های اساسی فرد دربارهٔ محیط‌زیست و نشان‌دهندهٔ جهان‌بینی وی دربارهٔ جهان طبیعی هستند (Barr et al., 2003). ارزش‌های محیط‌زیستی مبنای حمایت اجتماعی هستند که حافظ منافع جمعی است؛ مانند حفاظت از محیط‌زیست، آب و مصرف بهینه انرژی (صالحی و پازوکی‌نژاد، ۱۳۹۶). نتایج این مقاله حاکی از سطح بالای ارزش‌های محیط‌زیستی در بین پاسخگویان است. این نتیجه همسو با پژوهش کلانتری و همکاران (۱۳۹۵) و بارمن (2015) است. مطابق با نظر اینگلهارت، افراد با سطح تحصیلات بالاتر، بیشتر از دیگران واجد ارزش‌های محیط‌زیستی هستند. در بین گویه‌های ارزش‌ها، گویه «تمام موجودات زنده، حق حیات دارند و با ارزش‌اند و باید از آنها محافظت شود» بالاترین نمره میانگین (۴/۵) را به خود اختصاص داد. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت ارزش‌های دگرخواهانه پاسخگویان بر مشارکت آنها اثرگذار بوده است. در جامعه‌شناسی محیط‌زیست بین ارزش‌های دگرخواهانه و محیط‌زیست‌گرایی همبستگی مثبت وجود دارد (Dietz et al., 2005). نتایج آزمون همبستگی نیز حاکی از مثبت و مستقیم بودن رابطه ارزش‌ها با مشارکت است؛ در نتیجه، هرچه ارزش‌های محیط‌زیستی بیشتر و قوی‌تر باشند، مشارکت نیز افزایش خواهد یافت. این نتایج با پژوهش صالحی و کریم‌زاده (۱۳۹۳)، عابدی سروستانی (۱۳۹۴)، احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵)، فلیکس‌دوتیر (2017) و رگمی (2019) همسو است. همچنین، مطابق با نتایج رگرسیون، ارزش‌های فرد بر مشارکت او تأثیر معنادار دارد. افزون بر این، نتایج تأییدکننده و همسو با پارادایم نوین اکولوژیکی مبنی بر همدردی عمومی نسبت به گونه‌های دیگر، اقدام برای جلوگیری از خطر برای انسان و طبیعت و مشارکت است.

یکی دیگر از ابعاد فرهنگ محیط‌زیستی، هنجارها با دو مؤلفهٔ فردی و جمعی و هنجارهای محیط‌زیستی هستند. براساس نتایج آمار توصیفی، میانگین نمره هنجارهای فردی نسبت به سایر هنجارها (جمعی و محیط‌زیستی) حکایت از قوی‌بودن هنجارهای فردی در بین اکثریت (۸۹ درصد پاسخگویان) دارد. میانگین مجموع مؤلفه‌های هنجارهای فردی و جمعی نیز

بالتر از متوسط گزارش شد. همچنین، میانگین هنجارهای محیط‌زیستی در همه گروه‌های سنی در حد زیاد گزارش شد. قوی بودن هنجارها در بین اعضا نشأت گرفته از ارزش‌های محیط‌زیستی و پایبندی به این ارزش‌ها در بین آنها است و در نتیجه، افزایش مشارکت آنها را در پی داشته است. نتایج آزمون پیرسون نشان دادند بین متغیر هنجارها و مشارکت اعضای سمن‌ها همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. مقدار همبستگی نیز نسبت به سایر متغیرها بیشتر است. همچنین، هنجارهای جمعی، بیشترین همبستگی را با مشارکت دارند. از نظر کلمن، برخی هنجارها متضمن بی‌توجهی به منافع شخصی و توجه به کنش جمعی‌اند (Coleman, 1994). ضریب بتای هنجارهای جمعی (به میزان ۰/۳۲) نیز نشان‌دهنده این است که این متغیر می‌تواند مشارکت محیط‌زیستی را تبیین کند. این نتیجه همسو با نتایج تحقیق تحقیق بامبرگ و موزر (2007) است (Regmi et al., 2019: 2)؛ بنابراین، می‌تواند به‌عنوان ابزاری در ارتقای کیفیت محیط‌زیست، کاهش آلودگی و تشویق رفتارهای حامی محیط‌زیست مؤثر باشد. مطابق با نظریه ارزش - باور - هنجار بسط‌یافته، هنجارهای شخصی و اجتماعی مؤثر بر تصمیم‌های افراد، توضیح بهتری برای رفتار محیط‌زیست‌گرایانه آنها دارند. همچنین، در صورتی که منافع شخصی فرد مطابق با هنجارهای اجتماعی باشد، هنجار شخصی تأثیر مثبتی بر هنجارهای اجتماعی دارد. هنجارهای اجتماعی بر رفتار محیط‌زیستی تأثیر مثبت دارد. در خصوص هنجارهای محیط‌زیستی، میانگین کمتر از حد متوسط بود و افزون بر این، در معادله رگرسیونی نیز تأثیر این متغیر بر پیش‌بینی مشارکت اگرچه معنی‌دار بود، نسبت به هنجارهای جمعی کمتر گزارش شد. به نظر پژوهشگران، این تأثیر کم، با توجه به گویه‌های طراحی شده، شاید نشأت گرفته از احساس بی‌قدرتی اعضا در کنشگری در حوزه هنجارهای محیط‌زیستی در جامعه باشد. همچنین، به نظر می‌رسد هنجارهای محیط‌زیستی به‌نوعی، هنجار شخصی تلقی می‌شوند و بیشتر برای هدایت و ایجاد انگیزه نسبت به رفتارهای فردی محیط‌زیست‌گرایانه در جامعه کاربرد دارد و نه رفتار مشارکت‌جویانه در سمن‌های محیط‌زیستی.

در همین راستا، از جمله روش‌های استیج^۱ و ویلیک^۲ (2009)، برای تقویت رفتار و تغییر نگرش این است که هنجارها می‌توانند نوعی محرک تشویقی باشند؛ برای مثال، مردم مدعی و آگاه‌اند که بازیافت پسماند (رفتار) را باید انجام دهند؛ زیرا یک هنجار اجتماعی است. تکنیک دیگر، منتفذان کلیدی هستند. به‌طور معمول، هنجارهای اجتماعی، زمانی تقویت و اجرا می‌شوند که کسانی آنها را ترویج کنند؛ به‌طور مثال، وقتی رهبران جامعه نقش مهمی در حاکمیت داشته باشند، توان بهتری برای توزیع خدمات دارند (صالحی و پازوکی، ۱۳۹۳: ۸۴). همچنین، سمن‌ها از راهبردهایی چون ارائه نوآورانه محتوا، برای اقناع و تغییر هنجارها استفاده می‌کنند (شاطری و همکاران، ۱۴۰۰).

نگرش محیط‌زیستی بُعد دیگر فرهنگ محیط‌زیستی است. مطابق با مدل پیش‌بینی رفتار محیط‌زیستی مسئولانه هاینس (1986)، افراد با نگرش‌های محیط‌گرایانه قوی‌تر، بیشتر علاقه‌مند به رفتارهای دوستدار محیط‌زیست هستند (فروتن‌کیا و نواح، ۱۳۹۵: ۲۶۱). گزارش توصیفی این تحقیق، نگرش محیط‌زیستی پاسخگویان را در حد نزدیک به زیاد نشان داد. این نتایج همسو با تحقیق کرمی و همکاران (۱۳۹۸) مودریس اوغلو^۳ و آلتانلار^۴ (2011) و بندری و جمشیدی (۱۴۰۰)، صالحی و کریم‌زاده (۱۳۹۳) و زارع و همکاران (۱۳۹۹) است.

¹ Steg

² Vlek

³ Muderrisoglu

⁴ Altanlar

نتایج آزمون همبستگی نیز حاکی از همبستگی مثبت و مستقیم بین نگرش و مشارکت است. این نتیجه هم‌راستا با نتایج تحقیق کرمی دارابخانی و همکاران (۱۳۹۶ و ۱۳۹۸) و رزا و کلادو^۱ (2019)، است. به‌طور کلی، محققان ارتباط مثبتی بین نگرش و رفتار پیدا کرده‌اند؛ این با تئوری آجزن و تئوری ارزش - باور - هنجار استرن و همکاران مطابقت دارد و به‌صورت تجربی پشتیبانی شده است (Stern et al., 1999): برای مثال، از نظر دانلپ، همکاران و مارکل، رابطه بین تجربیات افراد در طبیعت و رفتارهای محیط‌زیستی آنها به‌واسطه نگرش‌های محیط‌زیستی‌شان است (Rosa & Collado, 2019).

نتایج آمار توصیفی درخصوص متغیر وابسته، یعنی مشارکت محیط‌زیستی نشان داد بیشتر پاسخگویان، مشارکتی بالاتر از متوسط با میانگین در حد متوسط دارند. نتیجه تأمل‌برانگیز اینکه از بین گویه‌های مشارکت، گویه «فعالیت‌هایی مثل پاکسازی شهر و ...» با میانگین (۷۵/۵) و سپس، برگزاری مناسبت‌های تقویم، بیشترین میانگین را توسط اکثریت اعضای سمن‌ها (۷۳/۹) کسب کرد. کمترین میانگین نیز مربوط به گویه‌های «تلاش برای جلب نظر صاحبان صنایع برای فعالیت محیط‌زیستی» و «پرداخت حق عضویت» گزارش شد. این نتیجه حاکی از این است که علاقه‌مندی سمن‌ها به مشارکت بیشتر در حفاظت محیط‌زیست و فعالیت‌های نمادین است. این نتایج همسو با نتایج پژوهش شاطری و همکاران (۱۴۰۰) است. همچنین، علاقه به فعالیت‌های نمادین، کنش اعضای سمن‌ها را بیشتر در معرض دید عموم قرار خواهد داد که این گزینه، به دلیل نمود بیشتر در جامعه و اثرگذاری اجتماعی باعث جلب مشارکت بیشتر می‌شود و ارتباط با جامعه محلی و برنامه‌ریزان سطح میانی را تقویت می‌کند و نیز قدرت چانه‌زنی آنها را افزایش می‌دهد. افزون بر این، بررسی نوع فعالیت ثبت‌شده سمن‌ها نیز نشان می‌دهد سمن‌های تخصصی در حوزه انرژی انگشت‌شمار هستند. سمن‌ها در زمان ثبت، فعالیت خود را عمومی مطرح می‌کنند و این به دلیل علاقه‌مندی به تنوع فعالیت و محدودیت‌های (ساختاری/تخصصی و ...) است؛ یعنی آنها دسترسی به سیاست‌گذاران و واردکنندگان تجهیزات انرژی‌های نو را ندارند یا از نظر تخصصی در این حوزه ضعف‌هایی وجود دارد. درنهایت نیز باید گفت در تعامل بین فرهنگ و جامعه، فرهنگ می‌تواند هدایتگر رفتار و مشارکت باشد و با در نظر گرفتن ابعاد فرهنگی یا تغییر آنها می‌توان کنش‌ها را تغییر داد. یافته‌های پژوهش حاکی از سطح بالای فرهنگ محیط‌زیستی در بین ۹۷/۳ پاسخگویان با میانگین نزدیک به زیاد بود. نتایج آمار استنباطی نشان دادند بین فرهنگ محیط‌زیستی و مشارکت رابطه مثبت، مستقیم و معنی‌داری وجود دارد؛ در نتیجه، با افزایش فرهنگ محیط‌زیستی، مشارکت اعضای سمن‌ها بیشتر خواهد شد. در این پژوهش، برای جلوگیری از هم‌خطی متغیرهای مستقل پژوهش، اندازه‌گیری متغیر اصلی، یعنی فرهنگ محیط‌زیستی به‌صورت مرتبه دوم انجام شد. بر این اساس، ضریب بتای متغیر فرهنگ محیط‌زیستی به میزان ۳۳/۷ قادر است مشارکت محیط‌زیستی را تبیین کند. این نتایج همسو با نتایج تحقیق تحقیق زارع و همکاران (۱۳۹۹) و احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵)، باطبی و فتحی (۱۳۹۷) و متکالف (2012) است. افزون بر این، با توجه به نتایج تحقیق، از این نظر که میزان ارتباط، همکاری و مشارکت در سمن‌ها بالا است و برنامه‌ریزی زیادی برای جلوگیری از آسیب به طبیعت دارند، با پارادایم نوین اکولوژیکی همخوانی وجود دارد. همچنین، از این نظر که اعضای سمن‌های محیط‌زیستی خود را متعهد به حفاظت محیط‌زیست می‌دانند و رفتارهای محیط‌زیست‌گرایانه و مشارکت دارند، همسویی با نظریه ارزش - باور - هنجار وجود دارد. اعضای سمن‌ها به‌وجودآورنده سمن‌ها و ایجاد زمینه‌های تغییر در رفتارهای محیط‌زیستی در جامعه هستند. اگرچه آنها از محدودیت‌های ساختاری در ثبت سمن‌ها و حضور در بعضی مکان‌ها برای فعالیت خود گله‌مند هستند و فعالیت و مشارکت آنها تابع

¹ Rosa and Collado

محدودیت‌های اجتماعی است، آنها در تلاش برای ارتقای سطح فرهنگ مشارکت و بسترسازی برای ایجاد تغییرات در افراد و جامعه و اثرگذاری بر ساخت جامعه هستند.

منابع فارسی

- احمدیان، د. و حقیقتیان، م. (۱۳۹۵). تحلیل جامعه‌شناختی نقش عوامل فرهنگی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهری مورد مطالعه (شهروندان شهر کرمانشاه). *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*. ۶ (۱۸). ۷۶-۵۱.
- اسفندیارپور، ج.، مرادی، ع.، و جهانبخش، ا. (۱۳۹۸). رابطه بین میزان اخلاق محیط زیستی و سرمایه اجتماعی با فرهنگ محیط زیستی (مورد مطالعه: شهر کرمان). *جامعه‌شناسی کاربردی*. ۳۰ (۴). ۱۵۰-۱۲۷. doi: 10.22108/jas.2019.116579.1675
- باطبی، ن.، و فتحی، س. (۱۳۹۷). بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی شهروندان (مورد مطالعه: شهروندان شهر آمل). *مطالعات میان فرهنگی*. ۱۳ (۳۷). ۱۷۹-۱۵۹.
- بندری، ع.، و جمشیدی، ا. (۱۴۰۰). بررسی نگرش زیست‌محیطی و راهکارهای تقویت آن. *انسان و محیط زیست*. ۱۹ (۱). ۱۳۱-۱۱۵.
- زارع، ب.، نیازی کومله، ا.، حبیب‌پور گتایی، ک.، و ناصر، ک. (۱۳۹۹). فراتحلیل عوامل مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی در بین شهروندان. *مسائل اجتماعی ایران*. ۱۱ (۱). ۲۸۱-۲۹۷. doi.org/10.29252/jspi.11.1.281
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران. (۱۴۰۲). تبیین نقش و کارکرد سازمان‌های مردم‌نهاد و کنشگران مردمی به‌عنوان حلقه‌های میانی در شکل‌گیری و بهبود عملکرد نظام حکمرانی شهری به‌عنوان کلید توسعه استان (با پایلوت شهرستان آمل). پژوهشگر: صادق صالحی.
- شاطری، پ.، صالحی، ص.، شریفی، م.، و محسنی، ر. ع. (۱۴۰۰). مطالعه جامعه‌شناختی انگیزه‌های مشارکت در سازمان‌های غیردولتی محیط‌زیستی شهر تهران: ارائه نظریه‌ای زمینه‌ای. *علوم محیطی*. ۱۹ (۱). ۸۸-۶۹.
- شاطری، پ.، صالحی، ص.، محسنی، ر. ع.، و شریفی، م. (۱۴۰۰). سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی و شیوه‌های جلب مشارکت اعضا (مطالعه سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی تهران با رهیافت نظریه بنیادی). *جامعه‌شناسی کاربردی*. ۳۲ (۲). ۱۲۸-۹۱.
- صالحی، ص.، و پازوکی نژاد، ز. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش و عملکرد زیست‌محیطی دانشجویان. *جامعه‌شناسی کاربردی*. ۲۵ (۳). ۸۸-۷۱.
- صالحی، ص.، و پازوکی نژاد، ز. (۱۳۹۶). *جامعه و تغییرات آب و هوا*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- صالحی، ص.، و امامقلی، ل. (۱۳۹۸). رسانه، فرهنگ و رفتارهای محیط‌زیستی (مطالعه موردی: شهروندان سنندج). *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*. ۱ (۱). ۷۱-۴۸.
- صالحی، ص.، و کریم‌زاده، س. (۱۳۹۳). تحلیل رابطه بین ارزش‌های زیست‌محیطی و نگرش نوین زیست‌محیطی (مطالعه موردی: ارومیه). *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*. ۱۰ (۳۷). ۱۷۰-۱۵۳.
- عابدی سروستانی، ا. (۱۳۹۴). ارزش‌ها و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست: مطالعه‌ای در پارک‌های جنگلی استان گلستان. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*. ۲۶ (۳). ۳۲۹-۳۴۲.
- فروتن کیا، ش.، و نواح، ع. ر. (۱۳۹۵). *جامعه‌شناسی محیط‌زیست*. تهران: جامعه‌شناسان.
- کریمی دارابخانی، ر.، حجازی، س. ی.، حسینی، س. م.، و رضایی، ع. م. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد زیست‌محیطی استان تهران. *محیط‌شناسی*. ۴۳ (۱). ۳۰-۱۷.
- کریمی دارابخانی، ر.، حجازی، س. ی.، و رضایی، ع. م. (۱۳۹۸). نقش رسانه و مؤلفه‌های آموزش محیط‌زیست بر رفتار محیط‌زیستی اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد محیط‌زیستی استان تهران. *علوم محیطی*. ۱۷ (۱). ۲۱۰-۱۹۵.



کلانتری، ع. ح.، صالحی، ص.، و آقایایی ایبانه، ب. (۱۳۹۵). بررسی ارتباط بین ارزش‌های محیط‌زیستی و رفتار پسماند خانواده (مطالعه موردی منطقه هفت شهر تهران). *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۵(۳): ۳۸۵-۳۶۹.

References

- Abd Hamid, M. Z., Nordin, M. S., Kamin, Y., & Mustamal, A. H. (2019). Paving sustainable development through generic green skills based on desk research. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(2S9), 911-916. <https://doi.org/10.35940/ijrte.B1187.0982S919>
- Abedi-Sarvestani, A. (2015). Values and pro-environmental behaviors: A study in golestan province forest parks. *Geography and Environmental Planning*, 26(3), 329-342. [In Persian].
- Ahmadian, D., and Haghghatian, M. (2016). Sociological analysis of the role of cultural factors on the studied urban environmental behaviors (citizens of Kermanshah). *Urban Sociological Studies*, 6(18), 51-76. [In Persian].
- Alrikabi, N. (2014). Renewable energy types. *Journal of Clean Energy Technologies*, 2(1), 61-64.
- Apanasyuk, L. A., Lisitzina, T. B., Zakirova, C. S., Baranova, N. V., Nizamutdinova, G. F., Torkunova, J. V., Kurdyumov, V. I., & Buslaev, S. I. (2019). Factors and conditions of student environmental culture forming in the system of ecological education. *Ekoloji*, 28(107), 191-198.
- Arcury, T. (1990). Environmental attitude and environmental knowledge. *Human organization*, 49(4), 300-304.
- Bandari, A., and Jamshidi, O. (2021). The investigation of attitude toward environment and strategies to improve (Case study: Agricultural Students of University of Mohaghegh Ardabili). *Human & Environment*, 19(1), 115-131. [In Persian].
- Barman, M. (2015). Environmental problems and environmental values. *International Journal of Research -GRANTHAALAYAH*, 3(9SE), 1-3. <https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v3.i9SE.2015.3130>
- Barr, S., Ford, N. J., & Gilg, A. W. (2003). Attitudes towards recycling household waste in Exeter, Devon: quantitative and qualitative approaches. *Local Environment*, 8(4), 407-421.
- Batebi, N. and Fathi, S. (2019). Investigating the cultural factors affecting environmental behavior of citizens (Case Study: Citizens of Amol City). *INTERCULTURAL STUDIES QUARTERLY*, 13(37), 165-185. [In Persian].
- Coleman, J. S. (1994). *Foundations of Social Theory*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Dietz, T., Fitzgerald, A., & Shwom, R. (2005). Environmental values. *Annu. Rev. Environ. Resour.*, 30, 335-372.
- Erdoan, N. (2009). Testing the new ecological paradigm scale: Turkish case. *African Journal of Agricultural Research*, 4(10), 1023-1031.
- Esfandiarpour, J., Moradi, A., & Jahan Bakhsh, E. (2019). The relationship between the degree of environmental ethics and social capital with the environmental culture (Case Study: Kerman City). *Journal of Applied Sociology*, 30(4), 127-150. [In Persian].
- Furutankia, S. B., & Nawah, A. (2016). *Environmental Sociology* (1th ed.). Jameshenasan. [In Persian].
- Ghazali, E. M., Nguyen, B., Mutum, D. S., & Yap, S.-F. (2019). Pro-environmental behaviours and Value-Belief-Norm theory: Assessing unobserved heterogeneity of two ethnic groups. *Sustainability*, 11(12), 3237.
- Huimin, L. (2013). The impact of human behavior on ecological threshold: Positive or negative?—Grey relational analysis of ecological footprint, energy consumption and environmental protection. *Energy Policy*, 56, 711-719.
- Isaac-Márquez, A., Sandoval Valladares, J., & Manzanero Acevedo, L. (2011). Environmental culture in high-school students Case study of environmental education at the high-school level in campeche. *Revista electrónica de investigación educativa*, 13(2), 1-17.



Jain, U. (2012). Cultural construction of environmental problems. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 68, 6-15.

Kalantari, A., Salehi, S., & Aghaie, B. (2016). Study of the effects of environmental values on household's waste behavior (case study of Tehran). *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 5(3), 369-385. [In Persian].

Karami Darabkhani, R. (2017). Investigating the effective factors on environmental behavior of environmental NGOs members in Tehran Province. *Journal of Environmental Studies*, 43(1), 17-30. [In Persian].

Karami Darabkhani, R., Hejazi, S. Y., & Rezaei, A. (2019). The role of media and environmental education components on the behavior of environmental NGOs members in Tehran province. *Environmental Sciences*, 17(1), 195-210. [In Persian].

Khusainova, S. V., Matveyeva, L. V., Ermilova, L. P., Yakushevskaya, K. N., Kolomiychenko, L. V., & Mashkin, N. A. (2018). Adaptive model of psychological and pedagogical accompany of student professional training. *Revista Espacios*, 39(05).

Management and planning organization of Mazandaran province. (2023). Explaining the role and function of non-governmental organizations and grassroots activists as middle links in the formation and improvement of the performance of the urban governance system as the key to the development of the province (with the pilot of Amol city). Researcher: Sadegh Salehi. [In Persian].

Mostafa, M. M. (2009). Shades of green: A psychographic segmentation of the green consumer in Kuwait using self-organizing maps. *Expert systems with Applications*, 36(8), 11030-11038.

Regmi, S., Johnson, B., & Dahal, B. M. (2019). Analysing the environmental values and attitudes of rural Nepalese children by validating the 2-MEV model. *Sustainability*, 12(1), 164.

Rosa, C. D., & Collado, S. (2019). Experiences in nature and environmental attitudes and behaviors: Setting the ground for future research. *Frontiers in psychology*, 763.

Salehi, S. (2010). New environmental paradigm and energy consumption. *Cultural Studies & Communication*, 6(20), 225-248.

Salehi, S., & Pazuki Nejad, Z. (2014). "Society and climate change". Institute of Arts and Communication Culture. [In Persian].

Salhi, S., & Emamgholi, I. (2020). Media, culture and environmental behavior (Case Study: Citizens of Sanandaj). *Sociology of Culture and Art*, 1(1), 48-71. [In Persian].

Salehi, S., & Karimzadeh, S. (2014). An analysis on relationship between environmental values and new environmental attitudes (Case study: Urmia). *Cultural Studies & Communication*, 10(37), 153-170. [In Persian].

Shateri, P., Salehi, S., Sharifi, M., & Mohseni, R. A. (2021). A sociological study of the causes of participation in environmental non governmental organizations in Tehran: Presentation grounded theories. *Environmental Sciences*, 19(1), 69-88. [In Persian].

Shateri, P., Salehi, S., Mohseni, R. A., & Sharifi, M. (2021). Environmental Non-Governmental Organizations and ways for attracting new members (A study of Tehran's Non-Governmental Organizations using the fundamental theory approach). *Journal of Applied Sociology*, 32(2), 91-128. [In Persian].

Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L. (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human ecology review*, 6, 81-97.

YuS, I. (2013). Ecological culture of individual as priority for education humanization. *Letters to Emission*, 2, 245-256.

